

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение «Мугурдахская средняя общеобразовательная школа им.В.Н.Дохунаева»
678893, Республика Саха (Якутия), Абыйский улус, с.Сыаганнах, ул.Реброва 34, тел. (факс): 2-34-41,
э/почта: mug_ssh_abyi@bk.ru

Экология темата саха литературатын поэзиятыгар

**В.Н. Дохунаев аатынан Мунурдааз\х орто
оскуолата**

VIII кылаас үөрэнээччитэ

Ефимов Тимофей Евгеньевич

**Салайааччы: Ильина Людмила
Васильевна**

2019 с.

Актуальноһа

Киһи олоһун устата толору дьоллоох буоларыгар, кинини тулалыыр эйгэтэ, кутасүрэ, уйулһата сырдык-ыраас буоларын туһугар, айылһаны кытта ыкса сибээстэһэн олоруохтаах. «Киһи айылһалыын биир тэнник тыыныахтаах, айылһаны харыстыахтаах» диэн сүрүн санааны саха литературатын поэзиятыгар хайдах көрдөрбүттэрин билээри үлэбин саһалаатым.

Сыала:

Экология тематыгар араас кэмнэ айыллыбыт айымньылары ырытыы.

Соруктар:

1. Араас кэмнэ айыллыбыт хоһооннору аабыы;
2. Экология тематыгар айыллыбыт хоһооннору талан ылыы, ырытарга холонуу;
3. Хоһооннор майгыннаһар уонна уратылаһар өрүттэрин булуу, түмүк оноруу.

Туһаммыт ньымаларым: ырытыы, тэңнээн көрүү .

Кииритэ

Мин, үлэбин саха литературатын төрүттээбит суруйааччылар, А.Е.Кулаковскай «Ырыа-хоһоон» (1978с.), «Хоһооннор. Тылбаастар...» (2007с.) уонна А.И. Софронов «Хоһооннор, поэмалар (1912-1927)» диэн хомуурунньуктартан үлэбин саҕалаатым.

Уопсайа А.Е. Кулаковскай хомуурунньугар 28 хоһооно киирбит. Олортон экология тематыгар 12 хоһоону буллум.

Олоххо баар кырдьыгы суруйар А.И. Софронов «Хоһооннор. Поэмалар» диэн хомуурунньугар уопсайа 158 хоһооно баар. Экология тематыгар 6 хоһоону буллум.

Өйдөбүл лэр	АА.Е. Кулаковскай	П.А. Слепцов- Ойуунускай	Охлопков Ф.Г. - Ходоро
Айыл5а биһиги ийэбит			

Өйдөбүл лэр	А.Е. Кулаковскай	А.И. Софронов
Айыл5а биһиги ийэбит	«Ойуун түүлэ» поэма «Сайын кэлиитэ» «Хаар хараарыыта, үрэх эстиитэ» «Көтөр кэлиитэ» «Тыа кыыла» «Үөн-көйүүр»	«Аан дойду ахтыл5ана олох уларыыйыта» (экология проблемата) «Сассыарда» «Өрүс эстиитэ»

Өйдөбүл лэр	АА.Е. Кулаковскай	П.А. Слепцов- Ойуунускай	Охлопков Ф.Г. - Ходоро
Айыл5а биһиги ни аранач чылыы р, көмүск үүр			

Өйдөбүл лэр	АА.Е. Кулаковскай	П.А. Слепцов- Ойуунускай	Охлопков Ф.Г. - Ходоро
Айыл5а биһиги ни иитэр уонна аһатар			Сөрүүнүөн сүүрүктээх үрэ5им Сүөгэйдии минньигэс ута5а! Сал5ары билбэтэх сүрэ5им Сайа5ас санаатын сахта5а!

А.Е. Кулаковскай уонна А.И. Софронов экология тематын сүрүн өйдөбүллэрэ :

Өйдөбүллэр	А.Е. Кулаковскай	А.И. Софронов
Айыл5а биһиги ийэбит	«Ойуун түүлэ» поэма «Сайын кэлиитэ» «Хаар хараарыыта, үрэх эстиитэ» «Көтөр кэлиитэ» «Тыа кыыла» «Үөн-көйүүр»	«Аан дойду ахтыл5ана олох уларыыыта» (экология проблемата) «Сассыарда» «Өрүс эстиитэ»
Айыл5а биһигини арангаччылыыр, көмүскүүр	«Сүүһүн туолбут эмээхсин ырыата»	«Ийэ дайды иччитэ» «Саха аймах» «Харыйа»
Айыл5а биһигини иитэр уонна аһатар	«Байанай алгыһа» «Кэччэгэй баай» «Өрүс бэлэхтэрэ» «Былыгылыы алгыс» «Үрүйэ»	

«Айыл5а биһиги ийэбит» диэн өйдөбүлгэ А.Е. Кулаковскай -6, А.И. Софронов -3 хоһооно сөп түбэхэр. «Айыл5а биһигини араначчылыыр» диэн өйдөбүлгэ А.Е. Кулаковскай -1, А.И. Софронов -3 уонна «Айыл5а биһигини иитэр, аһатар» диэн өйдөбүлгэ А.Е. Кулаковскай -5 хоһооно киирэллэр.

Манан туох түмүгү оноруохха сөбүй? ХХ үйэ поэттарын айымньылара айыл5а биһиэхэ ийэ кэриэтэ аһатар, иитэр, араначчылыыр диэн өйдөбүлгэ иитэллэр.

А.Е. Кулаковскай уонна А.И. Софронов хоһооннорун ааһан баран, майгыннаһар уонна уратылаһар өрүттэринэн манныктары буллум:

Майгыннаһар өрүттэрэ:

1. Иккиэн ХХ үйэбэ айбыт поэттар буоланнар, оччотооһу экология тиэмэтин эрэ буолбакка, проблематын эмиэ ыйбыттара. А.Е. Кулаковскай «Ойуун түүлэ» поэматыгар көрдөрбүт буоллаһына, А.И.Софронов «Ийэ дойду иччитэ», «Аан дойду ахтылһана олох уларыһыта» хоһоонноругар кэпсээбитэ;
2. Айылһа тиэмэтигэр элбэх хоһоону айан хаалларбыттар. А.Е. Кулаковскай -12, А.И. Софронов – 6. Онон оччотооһу кэм тыын боппуруоһа буоларын туһулууллар.

Уратылаһар өрүттэрэ:

А.И.Софронов- Алампа саха литературатыгар айылһа көстүүлэрин ханалытан көрдөрөр поэттартан биирдэстэрэ. «Харыйа» хоһоонугар харыйанан сирэйдээн бэйэтин аас-туор олоһун ойуулаабыт.

А.Е. Кулаковскай бары өттүтүнэн талааннаах суруйааччы, поэт, өтө көрөөччү. Кини тыа хаһаайстыбатын, экономика араас боппуруостарыгар быһаарсар буолан, айымньыларын ис хоһооно дириг иитэр суолталаахтар.

Түмүк

Саха литературатын төрүттээбит суруйааччыларбыт А.Е. Кулаковскай уонна А.И. Софронов экология тематыгар суруйбут хоһооннорун ааһан, ырытан баран маннык түмүк санааһа кэллим:

1. Иккиэн ХХ үйэҕэ айбыт поэттар буоланнар, оччотооһу экология тиэмэтин эрэ буолбакка, проблематын эмиэ ыйбыттара. А.Е. Кулаковскай «Ойуун түүлэ» поэматыгар көрдөрбүт буоллаһына, А.И.Софронов «Ийэ дойду иччитэ», «Аан дойду ахтылһана олох уларыыйыта» хоһоонноругар кэпсээбитэ;
2. Айылһа тиэмэтигэр элбэх хоһоону айан хаалларбыттар. А.Е. Кулаковскай -12, А.И. Софронов – 6. Онон оччотооһу кэм тыын боппуруоһа буоларын туһулууллар;
3. ХХ үйэ поэттарын айымньылара айылһа биһиэхэ ийэ кэриэтэ аһатар, иитэр, араначчылыыр диэн өйдөбүлгэ иитэллэр.

Түмүктээн эттэххэ, биһиги ийэ айылһабытын харыстаан, кэрэни элбэтэ сырыттаһпытына эрэ, олохпут тупсуоһа диэн санааһа кэллим.

Туһаныллыбыт литература

1. А.И.Софронов. Хоһооннор, поэмалар (1912-1927), Дьокуускай, 2005.
2. А.Е. Кулаковской. Хоһооннор. Тылбаастар. Өс хоһоонноро. Таабырыннара. Рефераттар. Дьокуускай, Бичик, 2007.
3. А.Е. Кулаковской. Ырыа-хоһоон. Якутскай. 1978с.